

ВІДГУК

офіційної опонентки, докторки юридичних наук, доцентки, доцентки кафедри конституційного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Кравцової Зоріни Сергіївни на дисертацію Косяк Наталії Вікторівни на тему: Конституційно-правові основи забезпечення обов'язковості виконання судового рішення в Україні, подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Ознайомлення з текстом дисертації на тему «Конституційно-правові основи забезпечення обов'язковості виконання судового рішення в Україні», поданої для захисту дисертаційного дослідження та з науковими роботами Косяк Наталії Вікторівни, опублікованими за обраною темою, дозволяє зробити наступні висновки і положення.

Ступінь актуальності обраної теми визначається, тим що розвиток України як правової держави неможливий без дотримання конституційного принципу верховенства права, важливим складовим якого є забезпечення обов'язковості виконання судового рішення. Зміни до Конституції України, внесені Законом України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII, щодо реформи правосуддя зумовили необхідність додаткового наукового дослідження механізму реалізації конституційної засади – обов'язковості виконання судового рішення.

На сьогодні, попри закріплення на конституційному рівні засад судочинства, зокрема і обов'язковості судового рішення (п. 9 ч. 2 ст. 129 Конституції України), в наукових колах відбуваються дискусії щодо складових принципу правової визначеності, а також права кожного на справедливий і публічний суд.

До того ж, визначена тема Н. Косяк набуває особливої актуальності у контексті Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, у зв'язку з чим зростає потреба в утвердженні судової влади. Досвід європейських країн доводить, що рівень демократизації суспільства визначається, зокрема, місцем суду в механізмі держави та його спроможністю бути гарантом захисту прав та свобод людини і громадянина. Таким чином, конституційна засада обов'язковості виконання рішення суду є важливим елементом сучасної демократичної та правової держави.

Слід зазначити, що у сучасній вітчизняній правничій науці висвітлюються окремі теоретико-правові аспекти конституційних засад правосуддя, однак, варто зауважити, що комплексного дослідження конституційно-правових основ обов'язковості виконання судового рішення в Україні досі ще не було проведено.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача. Аналіз змісту дисертації та наукових публікацій авторки засвідчують достатній рівень компетентності здобувача у ключових питаннях

обраної теми; обґрунтованість його підходів до визначення мети, завдань, об'єкта, предмета, структури та методів дослідження.

Положення, висновки та пропозиції, представлені у дисертації, визначаються високим рівнем їх обґрунтованості та системності викладення, що свідчить про високий рівень підготовки здобувачки та значні здобутки у самостійному науковому пошуку.

Результати дослідження обговорювались на засіданні кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ від 24 лютого 2023 року та були апробовані на міжнародних наукових, науково-практичних конференціях і круглих столах: науково-практичному круглому столі, присвяченому Дню Конституції України «Конституція України в умовах сьогодення» (Київ, 24 червня 2019 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Конституційні цінності: правова природа та практика реалізації» (Хмельницький, 17 травня 2019 року); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій світлій пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка – засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова, «Правові засади організації та здійснення публічної влади» (Хмельницький, 2–6 березня 2021 року); науково-теоретичній конференції «Сучасний стан і перспективи розвитку юридичної освіти в Україні в умовах європейської інтеграції» (Київ, 22 квітня 2021 року).

Отже, дисертація Наталії Вікторівни Косяк на тему «Конституційно-правові основи забезпечення обов'язковості виконання судового рішення в Україні» та публікації здобувачки характеризуються високою оцінкою, що свідчить про належний науково-теоретичний рівень її виконання.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Дисертація Н.В. Косяк є першим в Україні комплексним дослідженням конституційно-правових основ забезпечення обов'язковості виконання судового рішення в Україні. У ході дослідження теми здобувачем були сформульовані авторські висновки та пропозиції, які становлять наукову новизну.

Так, беззаперечною новелою дисертації є формування дисертантом авторського визначення конституційно-правових основ забезпечення обов'язковості виконання судового рішення в Україні вважати систему правових норм і принципів, закріплених у Конституції та конституційних законах, що забезпечують процедуру виконання судових рішень в Україні (с. 23 дисертації).

Окрім того, автором слушно аргументовано, що сфера повноважень приватних виконавців має поширюватися, зокрема, на виконання рішень адміністративних судів і ті рішення, де боржником є органи державної влади й органи місцевого самоврядування. Здебільшого рішення суду, які не виконують чи виконують зі значним порушенням строків виконання, є рішеннями щодо нараховування чи перерахунку пенсії, допомоги на дітей, виплат постраждалим унаслідок Чорнобильської катастрофи, учасникам бойових дій тощо. Усі ці

рішення підлягають виконанню саме державними виконавцями. З огляду на правовий статус приватних виконавців, аргументовано доцільність надання їм додаткових повноважень, що відповідає принципу верховенства права (с. 23 дисертації).

Вперше в доктрині конституційного права Н.В. Косяк формує твердження, що якість рішень і висновків КСУ та їх виконання безпосередньо залежить від умов функціонування Суду, відсутності політичного тиску, професійності суддів та прозорості системи формування складу Суду, утвердження в суспільстві національних цінностей, дотримання стабільного зовнішнього курсу України на інтеграцію з Європейським Союзом й Організацією Північноатлантичного договору, підвищення рівня правової культури та свідомості громадян. Ці заходи формуватимуть повагу до рішень і висновків КСУ, забезпечать швидке та професійне їх виконання інститутами громадянського суспільства й державними інституціями (с. 25 дисертації).

Крім того, слід погодитись із науковим обґрунтуванням дисертанта про закріплення на законодавчому рівні відповідальності за використання акта чи норми, яка була визнана Конституційним Судом України неконституційною, органами державної влади й органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами (с. 23 дисертації).

Також заслуговує на підтримку висновок Н.В. Косяк, що на підставі інституційного механізму виконання судових рішень в Україні необхідним є удосконалення законодавства, зокрема шляхом закріплення в Конституції України положень щодо базових засад інституту виконання судового рішення, серед яких: верховенство права; законність; справедливість, неупередженість й об'єктивність; розумність строків провадження; забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців, приватних виконавців. (с. 229-230 дисертації).

Зрештою, слід підтримати висновок Н.В. Косяк, що питання примусового виконання судових рішень чіткіше регламентовані в законодавстві України, натомість добровільне виконання судових рішень потребує належного законодавчого регулювання. Констатовано наявність значної кількості нормативно-правових актів, які фрагментарно регламентують процедуру добровільного виконання судових рішень. Аргументовано доцільність розроблення та прийняття окремого закону, що визначив би порядок, форми та строки добровільного виконання судового рішення як майнового, так і не майнового характеру, передусім суб'єктами публічної влади (с. 231 дисертації).

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Теоретико-методологічну основу дослідження становить система філософських, формально-логічних, теоретико-правових підходів і методів, призначених для отримання об'єктивних, достовірних результатів. Зокрема, застосовано діалектичний – використано в процесі наукового пізнання поняття та змісту виконання судового рішення (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1);

історичний та історико-правовий – надали можливість простежити становлення й розвиток міжнародно-правової та вітчизняної регламентації обов'язковості виконання судового рішення (підрозділи 1.1, 1.3); порівняльно-правовий – дав змогу проаналізувати конституційно-правову регламентацію та практику виконання судового рішення в Україні та зарубіжних країнах (підрозділи 2.3, 3.1). Н.В. Косяк використала системний метод – посприяв чіткому з'ясуванню сутнісних взаємозв'язків між елементами здійснення судочинства загалом, зокрема між окремими системами, що наявні в межах кожної стадії судочинства, що стосується і виконання судового рішення (розділ 3). Спеціально-юридичний – використано під час аналізу змісту чинного законодавства у сфері правового регулювання окремих видів і форм обов'язковості виконання судового рішення (підрозділи 2.2, розділ 3); герменевтичний – став у нагоді під час дослідження виконання судового рішення як інституту права й законодавства України шляхом тлумачення правових норм, якими він закріплений (підрозділи 1.2, 2.1, 2.3). Функціональний метод дисертант застосовано для комплексного дослідження закономірностей та особливостей забезпечення виконання судового рішення в Україні (розділ 3); висунення і перевірка гіпотез – для пошуку шляхів удосконалення нормативно-правового й інституційно-організаційного забезпечення обов'язковості виконання судового рішення (підрозділи 3.1, 3.3). Використання статистичного методу сприяло дослідженню тенденції виконання судових рішень національних судів та ЄСПЛ (підрозділи 3.1, 3.3).

Цінністю роботи є також вивчення дисертантом широкої емпіричної бази, що допомогла сформуванню науково-обґрунтованих авторських висновків.

Отже, результати дисертаційного дослідження Н.В. Косяк, що винесені на захист, є достатньо обґрунтованими й відзначаються належним ступенем наукової новизни і практичної значущості.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Мета дисертаційного дослідження – формування науково-теоретичних засад і висвітлення генези обов'язковості виконання судового рішення, з'ясування конституційно-правового регулювання та забезпечення виконання судового рішення в Україні, а також розроблення рекомендацій для вдосконалення національного законодавства за досліджуваним напрямом і практики його реалізації – досягнута.

При цьому в достатній мірі виконані всі поставлені у дисертації завдання: розкрито генезу конституційного закріплення та забезпечення обов'язковості виконання судового рішення; з'ясувати теоретичні основи судового рішення та обов'язковість його виконання; досліджено доктринальну основу обов'язковості виконання судового рішення та визначити методологічні засади дослідження; сформульовано поняття та висвітлено зміст виконання судового рішення в Україні; розглянуто правову регламентацію обов'язковості виконання судового рішення в Україні; вивчено зарубіжний досвід виконання судового рішення та запропоновано

рекомендації з удосконалення національної практики; встановлено конституційно-правові основи забезпечення обов'язковості виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини; з'ясовано обов'язковість виконання рішень і висновків Конституційного Суду України; означено сутність судового контролю за виконанням судового рішення в Україні й запропоновано шляхи його вдосконалення.

З огляду на викладене вище, можна зробити висновок про те, що поставлені у роботі наукові завдання виконано, а дисертантка опанувала необхідні для наукового ступеня доктора філософії кваліфікаційні компетенції.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Сформульовані висновки та пропозиції здобувачки використовуються та мають перспективу подальшого впровадження в правотворчій діяльності (під час підготовки законодавчих і підзаконних нормативних актів для подальшого вдосконалення чинного законодавства щодо функціонування механізму виконання судового рішення, тощо); правозастосовній діяльності (для оптимізації роботи судових виконавців щодо обов'язковості виконання судового рішення – *акт впровадження приватного виконавця виконавчого округу міста Києва від 22 березня 2023 року*); науково-дослідній діяльності (для подальшого доктринального осмислення обов'язковості виконання судового рішення); *правовиховній роботі* (для підвищення рівня правової культури та розвитку правового виховання суспільства); *навчально-методичній роботі* (під час викладання навчальних дисциплін і курсів: «Конституційне право», «Актуальні проблеми конституційного та муніципального права», «Конституційне процесуальне право». Також можуть бути застосовані під час підготовки окремих структурних частин підручників, навчальних посібників, курсів лекцій відповідних правових дисциплін, навчально-методичних матеріалів – *акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 19 липня 2022 року*.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація Н.В. Косяк є цілісним, завершеним науковим дослідженням. Її зміст характеризується структурованістю, що відповідає вимогам МОН України до оформлення дисертації та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44. Дисертація має необхідні структурні елементи: анотацію, список публікацій, зміст, перелік умовних позначень, вступ, три розділи, які містять дев'ять підрозділів, висновки, список використаних джерел (397 найменування на 40 сторінках) та 2 додатки на 5 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 280 сторінки, з яких основного тексту – 218 сторінок.

Анотація в стислій формі відображає основні тези дослідження та викладена українською та англійською мовами, доповнена переліком публікацій здобувача, у яких висвітлено основні результати дослідження. У вступі обґрунтовано вибір теми дослідження, охарактеризовано ступінь

наукової розробленості, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету дослідження, окреслено поставлені завдання наукового пошуку, сформульовано об'єкт і предмет дослідження, описано використані методи, емпіричну базу, висвітлено наукову новизну отриманих результатів, зазначено про особистий внесок здобувача й інформацію щодо апробації матеріалів дисертації.

У першому розділі «Науково-теоретичні засади та генеза обов'язковості виконання судового рішення» висвітлено генезу конституційного закріплення та забезпечення обов'язковості виконання судового рішення, при цьому виділено та вивчено шість етапів становлення та розвитку виконання судового рішення; розкрито теоретичні основи судового рішення та обов'язковість його виконання, сформульовано дефініцію поняття «судове рішення» як правозастосовного процесуального акта, який приймає суд у процесі здійснення правосуддя, ґрунтується на встановлених судом фактах і застосуванні норм матеріального та процесуального права, з метою вирішення конкретної справи по суті, забезпечення захисту прав та охоронюваних законом інтересів суб'єктів права, забезпечення дотримання законності й охорони правопорядку, що набирає законної сили у встановленому законом порядку і підлягає виконанню; визначено доктринальні та методологічні засади дослідження обов'язковості виконання судового рішення, при цьому комплексне застосування сучасних методів дослідження конституційних засад обов'язкового виконання судових рішень дало змогу провести теоретичне узагальнення досліджуваної наукової проблематики.

Другий розділ «Правове регулювання та зміст виконання судового рішення в Україні» присвячено дослідженню поняття та змісту виконання судового рішення в Україні, розкриттю правової регламентації обов'язковості виконання судового рішення в Україні. Також продемонстрований зарубіжний досвід та розкрита національна практика виконання судового рішення.

У третьому розділі «Конституційно-правові основи забезпечення виконання судового рішення в Україні» досліджуються забезпечення обов'язковості виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини; розкрито обов'язковість виконання рішень і висновків Конституційного Суду України; системно досліджено судовий контроль за виконанням судового рішення в Україні

У Висновках сформульовано ключові для дослідження наукові узагальнення, яких Н.В. Косяк дійшла за результатами свого дослідження.

У дисертаційній праці на основі вивчення вітчизняного й зарубіжного досвіду, практики Європейського суду з прав людини та національних судів запропоновано авторське бачення забезпечення обов'язковості виконання судового рішення в Україні, що дало можливість сформулювати низку висновків, пропозицій, узагальнень і рекомендацій, спрямованих на досягнення мети дослідження.

Список використаних джерел становить 397 найменувань, які повною мірою охоплюють наукові праці різного рівня, нормативні джерела та судову практику за напрямом досліджень.

Відтак, дисертація Н.В. Косяк відповідає встановленим вимогам і є завершеною науковою працею.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації на практиці. Отримані результати дисертації Н.В. Косяк на тему «Конституційно-правові основи забезпечення обов'язковості виконання судового рішення в Україні» можуть бути рекомендованими для використання не лише у науководослідній сфері, а й нормотворчій та правозастосовній діяльності, також навчальному процесі.

Дискусійні положення дисертації та зауваження щодо її змісту. Як і при дослідженні будь-якої складної і нової теоретичної проблеми, в зазначеному дисертаційному дослідженні містяться й деякі спірні, неузгоджені і не зовсім обґрунтовані положення, які можуть стати предметом наукової дискусії та напрями подальшої розробки, зокрема:

1. Авторка в процесі дослідження підрозділу 1.2., який присвячений розкриттю теоретичної основи судового рішення та обов'язковості його виконання зазначає, що в законодавстві України застосовуються різні за своєю сутністю та змістом термінів для ідентифікації судових актів: судові рішення, рішення суду, вирок, постанова, судовий наказ, ухвала та ін. Так, Конституція України встановлює, що: правосуддя в Україні здійснюється виключно судами (ст. 124); судові рішення ухвалюються іменем України і є обов'язковими до виконання (ст. 129-1). Термін «судові рішення» застосовується і у статті 129 Основного закону держави. Зокрема, у ній, закріплюючи одну із засад судочинства, законодавець встановлює гарантію забезпечення апеляційного і касаційного оскарження «рішення суду» та обов'язковості «судового рішення» (п. 7–8 ч. 1 ст. 129 Конституції України) (с. 50). Потребує додаткового пояснення думка Н. Косяк стосовно понятійного апарату, що використовується в дисертаційному дослідженні в розрізі реалізації конституційної засади – обов'язковості виконання судового рішення. Яким чином авторка співвідносить та розмежовує використані категорії, оскільки із тексту дисертації випливає, що інколи ці терміни певним чином змішуються.

2. У змісті підрозділу 2.3. дисертації, присвяченого зарубіжному досвіду і національній практиці виконання судового рішення, основна увага зосереджена на механізмах виконання судових рішень в зарубіжних країнах, що беззаперечно є важливим аспектом дослідження, проте, було б доречно більш детально визначити конституційно-правові механізми виконання судового рішення саме в країнах Європейського Союзу, що спрягло б інтеграційним процесам України (с. 152-159).

3. Поділяючи позицію дисертанта в частині умов визнання та виконання рішення іноземного суду, що підлягає примусовому виконанню, а саме: 1) наявність міжнародного договору, згода на обов'язковості якого надана Верховною Радою України; 2) дія принципу взаємності (с. 210-211)

хотілося б зазначити, що в юридичній практиці зустрічаються проблеми при виконанні на території України рішень іноземних судів. Авторка дисертації формулює ці проблеми « ... неоднакове тлумачення судами окремих положень процесуального законодавства, що суперечить принципу правової визначеності; ненадання суду заявником доказів щодо набрання рішенням іноземного суду законної сили; надання до суду неналежно оформлених чи неоформлених документів; пропущення законодавчо встановлених строків звернення до суду з клопотанням про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду та ін.» (с. 213-214), однак потребує деталізації позиція здобувачки Н. Косяк щодо їх подолання.

4. У підрозділі 3.2. «Обов'язковість виконання рішень і висновків Конституційного Суду України» авторка розкриває теоретичні, законодавчі, процесуальні та практичні питання обов'язковості виконання актів Конституційного Суду України (с. 186-203). Разом з тим, робота тільки б виграла, якщо у ній був би глибше розкритий також і відповідний досвід виконання актів органів конституційної юрисдикції зарубіжних країн, зокрема держав Європейського Союзу.

5. Видається досить дискусійною рекомендація щодо вдосконалення чинного законодавства України у частині розширення повноважень приватних виконавців «... сфера повноважень приватних виконавців має поширюватися, зокрема, на виконання рішень адміністративних судів і ті рішення, де боржником є органи державної влади й органи місцевого самоврядування. Здебільшого рішення суду, які не виконують чи виконують зі значним порушенням строків виконання, є рішеннями щодо нарахування чи перерахунку пенсії, допомоги на дітей, виплат постраждалим унаслідок Чорнобильської катастрофи, учасникам бойових дій тощо. Усі ці рішення підлягають виконанню саме державними виконавцями. З огляду на правовий статус приватних виконавців, аргументовано доцільність надання їм додаткових повноважень, що відповідає принципу верховенства права» (с. 23). На мою думку потребує додаткового обґрунтування дана пропозиція.

6. Підтримуючи автора щодо необхідності обов'язкового виконання рішень ЄСПЛ і запропонованих дисертанткою комплексу заходів, зокрема: вирішити наявні суперечності та провести ефективні реформи; обов'язкового посилатися і враховувати рішення ЄСПЛ під час вирішення справ національними судами; законодавчо закріпити підвищені вимоги до посадових осіб, які під час виконання своїх функціональних обов'язків повинні практично впроваджувати позиції ЄСПЛ (с. 222, 233), вважаю дискусійною пропозицію закріплення на законодавчому рівні положення щодо можливості часткової компенсаційної виплати за рахунок вилучених коштів місцевих бюджетів у разі, якщо порушення норм Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року здійснили органи місцевої публічної влади (с. 23-24).

Підсумовуючи викладене вище, слід зауважити, що вказані дискусійні положення водночас підкреслюють актуальність досліджуваної

проблематики та **не впливають** на високий науковий рівень виконаної праці та переконливість аргументації, наведеної Н. Косяк.

Відсутність порушень академічною доброчесності. Викладені в дисертації положення розроблені авторкою особисто. Під час вивчення як дисертації, так і наукових публікацій автора фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. Дисертація Н.В. Косяк є самостійним комплексним дослідженням, результати якого становлять оригінальний внесок у правничу науку та оприлюднені у відповідних публікаціях. На використанні джерела і результати інших авторів зроблені коректні посилання.

Висновок про відповідність дисертації поставленим вимогам. Дисертація «Конституційно-правові основи забезпечення обов'язковості виконання судового рішення в Україні», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, у якому отримано науково обґрунтовані результати, що відзначаються новизною, за своїм змістом відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам, встановленим абзацом другим пункту 29 Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 зі змінами, наказу МОН України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» зі змінами та пунктами 5–8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 року № 44, Наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами від 12 липня 2019 року), а її автор – **Наталія Вікторівна Косяк** – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного права
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

04.072023 року

Зорина КРАВЦОВА

